

ALLT BÖR MAN INTE BEMÖTA MED ARGUMENT – IBLAND ÄR DET INTE ENS MÖJLIGT

I engelskspråkig debatt om vetenskapliga diskussioners roll i samhället har man börjat tala om fenomenet "denialism". Någon term för detta existerar inte på svenska. Hugo Strandberg inför i artikeln termerna "förnekeri" och "förnekerist".

Text: Hugo Strandberg

V

ad handlar "förnekeriet" om? En enkel beskrivning av fenomenet är att en förnekerist är en person som på ett till synes vetenskapligt sätt ifrågasätter en vetenskaplig teori. Den teori förnekeristen ifrågasätter vill hon ska vara falsk: det är därför hon ifrågasätter den. Hon debatterar vetenskapliga frågor, men gör det inte för själva sakfrågans skull, utan för att driva en viss agenda. Det som komplicerar saken är att denna agenda inte behöver vara medveten för förnekeristen själv. Visst kan man tänka sig fall där någon medvetet bestämmer sig för att få andra att tro något som man själv inte tror, men det är inte det vanliga i det här sammanhanget. Förnekeristen bedrar också sig själv. Hennes argumentation övertygar mest av allt henne själv, den är ett sätt för henne att blunda för något hon vill tro inte är sant. Sätillvida har förnekeri vissa likheter med psykiska vanföreställningar.

Etiketten "förnekerist" har använts i skilda sammanhang: på Förintelse-förnekare, på personer som förnekar sambandet mellan HIV och AIDS, på klimat-skeptiker, på personer som motsätter sig vaccinering, i samband med diverse diet-debatter. De här frågorna är givetvis rätt olika, så förnekeri betyder inte samma sak i alla sammanhang. Och det hör till sakens natur att själva etiketten är kontroversiell. Man kan hävda att den passar väl i vissa sammanhang, men inte i andra.

Dessutom behöver det som i en persons mun är förnekeri inte vara det i en annans: det beror på den anda i vilket det sägs.

Vad jag vill diskutera är dock inte vilka som ska kallas förnekerister och vilka som inte ska det. Istället ska jag diskutera en annan fråga. Det kan nämligen verka som att den här etiketteringen inte borde förekomma över huvud taget. Är inte själva innebilden för en vetenskaplig hållning att besvara alla invändningar sakligt? Ska man då avfärda vissa invändningar med att det rör sig om "förnekeri" som man inte behöver bry sig om? Varför skulle den psykologiska orsaken till att någon har en viss åsikt alls vara intressant? Det hon säger kan ju vara sant ändå, helt oavsett alla psykologiska orsaker! Och om hon har fel, ska man då inte visa det med argument? Och är inte det ord jag nyss använde – "anda" – alltför vagt för att ha en seriös användning?

Tvärtom tror jag att en sådan etikettering har en viktig roll att spela. Det betyder inte att det ändå inte kan vara en poäng, i vissa sammanhang, att bemöta det man ser som förnekeri med argument. Men det visar att detta inte gäller i allmänhet. Allt bör man inte bemöta med argument; ibland är det inte ens möjligt.

Varför är det inte alltid möjligt att bemöta något med argument? Låt oss först tänka oss ett påstående som är mycket mer radikalt än de exempel på förnekeri jag nämnt. Tänk dig en person som tror att jorden inte är mer än 100 år gammal. Man skulle kunna tro att det här är ett misstag om ett historiskt faktum som vilket misstag som helst, bara större. Att visa den här personen att den har fel kanske kräver större arbete än i andra fall, men bara större. Att kunna resonera om historiska förhållanden är en sak, vad man sedan kommer fram till en helt annan. Men en sådan tankegång verkar inte stämma. Självt har jag ju inte kommit fram till att jorden är mer än 100 år gammal genom att väga argument för och emot. Det verkar t.o.m. underligt att beskriva det här som en "åsikt". Det får det att låta som om jag verkligen betraktade vad den här personen säger som ett alternativ. Att jorden är mer än 100 år gammal är inte något jag håller för väldigt, väldigt sannolikt. Jag vet inte ens vad det skulle innebära att tro motsatsen. Och om jag skulle försöka visa honom att han har fel, vad skulle jag säga? Skulle jag nämna något historiskt

faktum, som att det var närmare 200 år sedan Napoleon dog? Men den som verkligen tror att jorden inte är mer än 100 år gammal betvivlar alla sådana historiska fakta, och de kan inte användas för att visa att han har fel.

Poängen är här att för att alls kunna resonera om historiska frågor – både tänka klokt om dem och tänka mindre klokt, både komma fram till saker och göra misstag – måste man redan känna till en hel del saker. Att tro att jorden är mer än 100 år gammal är såtillvida inget misstag i vanlig mening.

Exemplet med den som tror att jorden inte är mer än 100 år gammal tjänar som ett exempel på att det finns påståenden av skenbart vetenskaplig karaktär som inte kan bemötas med argument. Nu är det i och för sig svårt att tänka sig en person som verkligen skulle tro något sådant. Förnekeristen är mer begriplig. Därför blir det viktigt att uppmärksamma en annan aspekt av att avfärda något utan argument. Centralt för vetenskapligt arbete är nämligen gott omdöme, och att ha gott omdöme innefattar att kunna skilja mellan invändningar som det är mödan värt att bry sig om och invändningar man kan strunta i, att kunna avgöra vilka invändningar man först bör koncentrera sig på och vilka som kan vänta till ett senare tillfälle, vilka frågor som driver undersökningen framåt och vilka som försinkar den. På så sätt är det alls inget konstigt att avfärda något utan argument. Det kan visserligen vara ett utslag av dåligt omdöme, men också av gott: även om inte invändningen behöver vara helt uppåt väggarna behöver jag inte ta hänsyn till den just nu.

Det viktigast med begreppet "förnekeri" är emellertid att det pekar ut en moralisk brist, och därmed, omvänt, att det tydliggör en viss moralisk hållning som ligger till grund för det vetenskapliga arbetet. Om jag verkligen vill tro att något inte är sant, då spelar det nämligen heller ingen roll att andra bemöter det jag säger. Tvärtom kan jag ta det till

intäkt för att jag verkligen har rätt: jag ser mig själv som den ensamma sanningssägaren. (Motsatta möjligheten är också möjlig: eftersom jag vill tro att något är sant, flyr jag till det etablissemang som stödjer mig i detta, trots att jag börjar bli övertygad om motsatsen.) Eftersom jag inte förnekar det jag förnekar på sakliga grunder, kan jag heller inte övertygas om motsatsen med sakliga argument. Och då kan man inte mer än avfärda mig som förnekerist. Här behövs inte fler argument, utan en förändring av min inställning.

Givetvis kan en sådan etikettering missbrukas: man kallar någon för förnekerist för att inte behöva besväras av det den säger. Men det understryker faktiskt bara vikten av att uppmärksamma fenomenet. Att kalla någon för förnekerist kan vara ett uttryck för något som på många sätt liknar förnekeri! Att uppmärksamma fenomenet förnekeri blir alltså ett led i att uppmärksamma denna större grupp av likartade fenomen. Hit hör exempelvis förnekeriets skenbara motsats, cynikernas påstående att den ser världen "sådan den är", utan några illusioner.

Det som komplicerar frågan är att förnekeristen själv kommer att påstå, och antagligen själv också tro, att det är sakliga skäl som gör att hon tror det hon tror. Men man har inte en viss inställning för att man säger sig ha den eller för att man tror sig ha den; det är istället något som visar sig i den anda i vilken man diskuterar frågorna. Förnekeristen kommer alltså att använda en vetenskapsliknande debatteknik p.g.a. det anseende detta ger, men saknar det som gör det till mer än en teknik. Utan denna anda blir det inte mer än ett tomt skal.

Möjligheten av förnekeri visar såtillvida både på vetenskapens vikt och dess begränsning. Förnekeri skulle inte finnas om vetenskapen inte sysslade med frågor som var viktiga för oss. Samtidigt visar förnekeriets möjlighet på det illusoriska i tron att vetenskapen själv har styrkan att övertyga alla, bara argumenten är starka och många nog. ■